

РОБОТА З БАТЬКАМИ І ПИТАННЯ ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ

1. Загальні заходи профорієнтації в роботі з батьками

Розв'язання актуальних завдань підготовки під-ростаючого покоління до трудової діяльності залежить від стану сімейного виховання.

Великого значення сімейному вихованню надається в «Основах законодавства Союзу РСР і союзних республік про народну освіту». Цей документ зобов'язав батьків виховувати дітей в органічній єдності з виховною роботою навчальних закладів, дошкільних і поза-шкільних установ, громадських організацій. Стаття 57 «Основ законодавства Союзу РСР і союзних республік про народну освіту» в галузі трудового виховання зобов'язує батьків прищеплювати дітям трудові навички, готувати їх до суспільно корисної праці, створювати необхідні умови для своєчасного здобування середньої освіти і професійної підготовки. Ці обов'язки батьків визначають їх діяльність у вихованні готовності дітей до праці в народному господарстві.

Повний успіх підготовки школярів до трудової діяльності при певній ролі школи в цій справі значною мірою залежить від рівня роботи з батьками, від розуміння ними завдань комуністичного виховання.

Педагогічні колективи, широка громадськість все роблять для того, щоб допомогти батькам у розв'язанні складних завдань сімейного виховання. На допомогу їм приходять учителі, комісії сприяння сім'ї і школі, які функціонують на всіх підприємствах і в установах міста, ради громадськості в мікрорайонах, ради ветеранів революції, війни і праці, ради наставників, студенти, активісти-громадяни. Їх першочергове завдання — допомагати батькам порадою і ділом, навчати методики виховної роботи в сім'ї, інформувати про навчання, громадське обличчя дітей, спільно розв'язувати

шляхи організації пізнавальної і трудової діяльності, дозвілля і відпочинку. Силами названого активу проводяться виховні заходи з батьками, які допомагають краще зрозуміти їм свою роль у вихованні трудової зміни.

Дослідження і вивчення стану трудового виховання в багатьох сім'ях на Криворіжжі дало нам підставу всіх батьків, залежно від ставлення до вибору дітьми професій, умовно поділити на три групи.

До першої групи ми віднесли батьків, які нав'язують свої професійні уподобання дітям, прагнуть всіма засобами впливу визначити трудову долю своїх дітей тільки відповідно до своїх власних задумів. Це часто призводить до конфліктів та непорозумінь між батьками і дітьми. Така позиція батьків пригнічує самостійність та ініціативу учнів у професійному самовизначенні. Піддавшись впливові батьків, діти починають ставитись байдуже до вибору майбутньої професії, а після закінчення школи значна їх частина поповнює лави «літунів» або, перебуваючи у навчальних закладах, інертно поводить себе в навчально-виховному процесі.

Докладніше ознайомившись з такими сім'ями, ми прийшли до висновку, що в них склалися «нездорові» стосунки між батьками і дітьми. Сила виховних впливів батьків, як правило, недостатня, вони користуються несправжнім авторитетом внаслідок пригнічення, педантизму. Основу цих стосунків становлять нескінченні повчання, неповага до думки дитини, вимоги сліпо коритись їм тощо. Батьки, погано обізнані з психолого-педагогічними питаннями підготовки учнів до вибору професії, нав'язуючи дітям певні професійні настанови, часто не враховують реальних можливостей дитини і потреб народного господарства. Нерідко тут на перший план виступають егоїстичні, міщанські позиції батьків, які травмують свідомість і мораль дітей, призводять до формування негативних мотивів. Так було з випускником СШ № 112 Сергієм Б., який розповів, що в нього з батьком різні погляди на вибір професії. «Я хочу стати будівельником — піти вчитись у гірничометалургійний інститут на будівельний факультет, а батько наполягає вступати до Інституту інженерів залізничного транспорту. Але мені подобається професія будівель-

ника, я люблю креслення, математику, мене цікавить будівельна справа, я знаю, що тепер будівельник дуже потрібен нашій країні. Будувати і створювати — це чудово». Проте інакше міркує батько. Його мотиви побудовані на суто практичних міркуваннях: Сергій — син залізничника, а дітям залізничників, коли вони вступають до Інституту інженерів залізничного транспорту, надаються пільги. Виходить, що сюди він поступить, а до гірничометалургійного — ще невідомо. Отже, батько не бере до уваги нахили й інтереси сина, вступ до інституту він розглядає як самоціль, а це не сприятиме підготовці висококваліфікованого спеціаліста.

Друга група умовно об'єднує батьків, які дозволяють дітям вільно вибирати професію, не дають порад і не допомагають їм у визначенні покликання, мало розуміють значення правильного вибору трудової діяльності в житті юнака або дівчини. Такі батьки рідко розмовляють з дітьми на профорієнтаційні теми, мало розповідають про свою працю, не використовують сімейних трудових традицій у вихованні дітей.

Батьків, які уважно стежать за розвитком нахилів і здібностей дітей, допомагають розвивати їх, виховують позитивне ставлення до праці, ми зарахували до третьої групи. Вивчаючи індивідуальні особливості дитини, запити промислового оточення, можливості працевлаштування, вони тактовно дають учням певні професійні настанови, формують стійкі інтереси до праці, морально і психологічно при звичають їх до певного виду діяльності. Розмовляючи з батьками, які додержують саме таких принципів підготовки дітей до свідомого вибору професії, та їхніми дітьми, ми змогли встановити, що така позиція батьків склалася внаслідок копіткої роботи педагогічних колективів з сім'ями. Педагоги добилися, що батьки розуміли такі важливі питання профорієнтаційної роботи, як економічно-соціальні аспекти проблеми вибору професій, тенденції в розвитку промисловості басейну, здійснення політехнічного навчання молоді в школі і його роль в опануванні професією, медико-фізіологічні критерії професійного відбору, значення правильного вибору професії в житті особистості і суспільства та багато інших.

Серед батьків, яких ми віднесли до третьої групи, можна помітити неоднаковий підхід до наслідування

трудових традицій сім'ї. Одна частина батьків виховує в дітей любов до своєї професії, змалку вводячи їх у світ своєї діяльності. Атмосфера сім'ї, постійна інформація про зміст роботи, коло обов'язків, трудові здобутки, наявність спеціальної літератури в домашній бібліотеці викликає в них інтерес до конкретної роботи, сприяє формуванню позитивних мотивів вибору професії. У цих сім'ях дорожать працею батьків, старших членів сім'ї, діти свідомо готуються наслідувати їх.

Друга частина батьків не рекомендує дітям наслідувати батьківську діяльність. В основі цього часто лежить раціональний підхід: всебічне знання можливостей організму дитини (стан здоров'я, пізнавальні процеси особистості, їх емоційно-вольова характеристика і діяльність, індивідуально-психологічні особливості, потреби промислового оточення в кадрах, можливості працевлаштування та багато інших). Проте дедалі більш очевидною стає неправильна позиція частини батьків щодо наслідування інтелектуальних видів діяльності і фізичної праці. Ми опитали 140 слухачів університету наставників (всі вони батьки) про їх ставлення до орієнтування дітей на певний вид діяльності. Результати його наведені в табл. 3.

Таблиця 3

Опитано	Соціальний стан	Чи хотіли б Ви, щоб Ваш син чи дочка наслідували Вашу професію?		Якщо ні, то на яку діяльність Ви спрямовуєте своїх дітей	
		так	ні	навчання у вузах	навчання в ПТУ, праця робітника
140	Робітники 80 чол. 60,7%	57	23	17	6
	Інженерно-технічні працівники 46 чол. 30,2%	40	6	4	2
	Службовці 14 чол. 9,1%	11	3	3	—

Для повного розуміння цієї таблиці слід зауважити, що опитування проходило в тому разі, коли здоров'я дітей, їх психофізіологічні дані відповідали вимогам професій, за якими працюють батьки.

Результат опитування показує, що в сім'ях робітників спостерігається найбільш повноцінна орієнтація дітей на масові робітничі професії. Із 80 робітників 57 спрямовують своїх дітей на наслідування професій; 6 батьків хотіли б бачити своїх дітей у лавах робітників іншої кваліфікації, а 17 прагнуть дати своїм дітям вищу освіту, з них 13 відповідно до своєї діяльності (металурга, будівельника, гірника та ін.), і тільки 4 стоять за те, щоб дати своїм дітям вищу освіту незалежно від профілю інституту.

Зовсім інша картина в сім'ях інженерно-технічних працівників і службовців. Тут також відчувається вплив сім'ї на формування професійних інтересів, але більшість батьків готує дітей до інтелектуальних видів діяльності, не орієнтують їх на фізичну працю. Саме в цих сім'ях майже всі діти після закінчення школи заповнюють лави абітурієнтів і часто провал на вступних екзаменах або незарахування в студенти внаслідок конкурсу батьки і молода людина розглядають як велику невдачу і сімейну трагедію.

Слід сказати про своєрідність аудиторії, в якій проходило згадане вище опитування. В основному це люди, які мають досить високий культурно-освітній, технічний рівень, правильно розуміють завдання трудового виховання, є кращими представниками робітничого класу і інтелігенції, громадськими активістами. Через те ми робимо припущення, що наші дані можуть не сходитися з даними від опитування неорганізованих груп батьків. При цьому, на наш погляд, відхилення будуть в напрямку підсилення орієнтації дітей на здобуття вищої освіти.

Усе, про що говорилося, свідчить, що чимало батьків не є союзниками школи у виконанні її основного завдання — підготовки молоді до праці. Через те педагоги повинні добре знати стан і зміст виховання в кожній сім'ї, світогляд і позицію батьків щодо визначення майбутньої праці дітей, силу їхнього впливу на юних членів сім'ї.

Щоб з'ясувати ставлення батьків до вибору професії, класні керівники, члени батьківського комітету, наставники використовують усякі методи педагогічних досліджень: проводять анкетне опитування, бесіди з учнями, дають писати письмові твори за поданими планами,

створюють штучні педагогічні ситуації, під час яких з'ясовують вплив батьків на формування світогляду та переконань учнів. У цій справі важливе значення має відвідування учня учителями, наставниками сімей. Під час відвідувань з'ясовують, які труднощі виникають у батьків у процесі виховування дітей, як добре знають вони їх інтереси та нахили, сильні і слабкі сторони, що робиться в цьому плані.

Всебічне вивчення стану трудового виховання в сім'ї дає можливість педагогічним колективам створити гнучку систему виховної роботи з учнями та їх батьками, залучати дорослих членів сім'ї до роботи над підвищенням педагогічної культури, професійної орієнтації серед дітей.

2. Роль прикладу батьків у виборі професії. Робітничі династії

Моральний клімат сім'ї, культурно-освітній і технічний рівень батьків, їхній світогляд, ставлення до праці позначаються на підготовці учня до трудової діяльності. На становлення молодого людини особливо впливає поведінка батьків. Видатний радянський педагог А. С. Макаренко з приводу цього писав: «Ваша власна поведінка — вирішальна річ. Не думайте, що виховуєте дитину тільки тоді, коли ви з нею розмовляєте або повчаєте її, або наказуєте їй. Ви виховуєте її в кожний момент вашого життя, навіть тоді, коли вас нема дома. Як ви вдягаєтеся, як ви розмовляєте з іншими людьми і про інших людей, як ви тішитесь або сумуєте, як ви смієтеся, читаєте газету, — все це має для дитини велике значення»¹.

Практика показує, що коли самі батьки усвідомлюють свою відповідальність перед суспільством за виховання дітей, подають гідний приклад сумлінного ставлення до громадських і службових обов'язків, дій і вчинків у сім'ї, то цим самим вони виховують готовність у своїх дітей наслідувати таку поведінку. Кожний

---

¹ Макаренко А. С. Вибрані педагогічні твори. К., «Радянська школа», 1950, с. 246.

крок батьків засвоюється, асимілюється і переходить у звичайні норми поведінки дітей.

Безперервне зростання лав робітничого класу на Криворіжжі свідчить про те, що більшість сімей чесно виконує свій обов'язок перед суспільством. Це доводить приклад сімейного виховання дітей у сім'ях ветеранів Південного гірничозбагачувального комбінату Котовських. Брати Василь Іванович і Дмитро Іванович сумлінно працюють водіями в автотранспортному цеху комбінату, є передовиками виробництва, беруть активну участь у громадському житті. Вони стали прикладом, авторитетом і для своїх синів, яким передали любов до автосправи, до праці. У шкільні роки батьки часто брали їх в автоцех, у кабіну самоскида-велетня, ознайолювали з потужною технікою. Після закінчення школи хлопці прийшли працювати на комбінат. Тепер чотири Котовських працюють у цеху і всіх їх називають ім'ям і по батькові, в чому проявляється щира повага членів робітничого колективу. Крім сумлінного виконання обов'язків, скромності, вони показують зразки міцної сімейної дружби.

Приклади самовідданої праці батьків широко пропагують серед учнівської молоді. У школах міста стало звичаєм створювати Дошки пошани передовиків виробництва — батьків учнів. Рівняння дітей не на передовиків праці взагалі, а на добре знайомих їм людей дає свої позитивні результати: у школах поліпшується успішність і дисципліна, підвищується активність учнів у трудових справах. Батьків — передовиків виробництва — залучають проводити профорієнтаційну роботу. У бесідах з учнями вони розповідають про специфіку своєї професії, про розгортання соціалістичного змагання, про побут, громадське і культурне життя колективу. Особливо цінними для учнів є екскурсії з участю батьків.

На відміну від заходів, що їх проводять педагоги та спеціалісти, заходи з участю батьків відзначаються особливим мікрокліматом, сповненим уваги, доброзичливості, ширості. Батьки нічого не приховують від своїх дітей, розповідають про тонкощі професії, технології виробництва. Це легко сприймається дітьми, трансформується в певні дії і поведінку, формує професійні інтереси і моральне обличчя. Учениця VIII класу СШ № 40

Світлана Г. про свою маму-трудівницю пише у творі «Ким я хочу бути»: «Свою маму я дуже люблю! Вона добра, ніжна і разом з тим вимоглива. Мама працює маляром на будівництві. Це почесна і відповідальна робота. Наприклад, будівельники звели будинок, а в ньому невесело. Стіни сірі, а підлога та вікна із звичайних простих дощок. А коли маляри побілять стіни, пофарбують підлогу, вікна, то це вже не простий будинок, а казковий. Навіть не віриться, що тут житимуть прості робочі люди. Здається, ніби потрапив у гості до Господарки Мідної гори. Я обов'язково буду маляром, як мама».

Учень цієї ж школи Віктор С. хоче в усьому бути схожим на свого батька, наслідувати його професію: «Я вирішив остаточно — буду прохідником, як мій тато. Після закінчення школи піду працювати на шахту ім. В. І. Леніна».

Прикладів, коли батьки стають для дітей зразком для наслідування, наставниками у кожній школі досить багато.

Проте, на жаль, немало є прикладів негідної поведінки батьків, яка може стати визначальною у формуванні негативних якостей дітей.

Останнім часом у багатьох сім'ях, особливо в тих, де одна дитина, є тенденція створювати своїм дітям ідеальні умови, задовольнити їхні потреби, позбавляти всяких турбот. Батьки часто відмовляють собі в найбільш потрібному, щоб задовольнити примхи дітей, оберігають їх від фізичної праці, виховують зневажливе ставлення до неї. Із 43 батьків 24, з якими ми розмовляли, вивчаючи бюджет у сім'ях, де є старшокласники, зізналися в тому, що на дівчаток-старшокласниць вони витрачають у 4—5 раз, а на хлопців у 3—4 рази більше коштів, ніж на батька і матір разом.

Генеральний секретар ЦК КПРС товариш Л. І. Брежнев на XVII з'їзді ВЛКСМ рішуче засудив таку позицію батьків: «Так народжується утриманство, неповага до праці, а кінець кінцем молода людина потім опиняється в скрутному становищі при виборі місця у житті і не пристосована до роботи. На жаль, такі явища зустрічаються у нас нерідко. Ні! Тільки ті батьки роблять по-справжньому добру справу, які вихо-

вують трудові навички у дітей з найбільш раннього віку»¹.

Отже, питання виховання комуністичного ставлення до праці, залучення дітей до роботи вдома, самообслуговування повинні розв'язуватись своєчасно в кожній сім'ї і ускладнюватись в міру розвитку дитини. Діти повинні з уст батьків дізнаватися про виробничі справи, ознайомлюватись з виробничими і громадськими проблемами, переймати батьківський досвід моральної поведінки, трудової традиції, практичні вміння та навички.

Особливо велика роль покладається на сім'ю в трудовому вихованні в зв'язку із дводенним вихідним днем. Батьки мають можливість проводити з дітьми дозвілля, організовувати екскурсії по місту, музеях, пам'ятних місцях, пов'язаних з революційною, бойовою та трудовою славою радянського народу, бувати з дітьми на підприємствах, займатись технічною творчістю. Це допомагає вивчати здібності, нахили та інтереси дітей, спрямовувати їхній розвиток, надавати діяльності дітей суспільно корисної спрямованості.

Велику роботу в наданні допомоги батькам в організації трудового виховання проводять батьківські комітети і ради батьків (чоловіків) та матерів, які функціонують у багатьох школах міста. Вони залучають батьків до гурткової роботи, керівництва клубами, об'єднаннями, пошукової діяльності, проведення професіографічних зустрічей та екскурсій, впливають на батьків, які недостатню увагу приділяють дітям, мають недоліки в поведінці. У системі проводить цю роботу президія загальношкільного батьківського комітету СШ № 69. Широке коло питань розв'язує батьківський комітет цієї школи і серед них значну увагу приділяє підготовці школярів до професійного самовизначення. 25—30 юнаків і дівчат кожного випуску йдуть працювати на металургійний завод, який шефствує над школою. Батьківські комітети, проводячи свою роботу, намагаються дати батькам певну суму знань для правильного розв'язування завдань професійної орієнтації.

---

¹ Брежнев Л. І. Ленінським курсом. Т. 3. К., Політвидав України, 1972, с. 45.

На загальношкільних і класних батьківських зборах з урахуванням віку дітей обговорюються такі питання:

1) про методику вивчення нахилів, здібностей та інтересів дітей;

2) виховання трудових умінь та навичок у сім'ї;

3) роль авторитету і прикладу батьків у трудовому вихованні;

4) роль сімейних трудових традицій у вихованні учнів;

5) значення правильного вибору професії в житті людини і суспільства та інші.

Регулярно відбуваються загальношкільні конференції батьків з питань організації та здійснення підготовки учнів до вибору професії. На багатьох підприємствах міста з ініціативи педагогів і батьківських комітетів та комісій сприяння сім'ї і школі створено семінари та лекторії для батьків, педагогічні читання з питань виховання професійних інтересів дітей.

Члени батьківських комітетів і рад батьків проводять значну профілактичну роботу з окремими батьками, тримають тісний зв'язок з комісіями сприяння сім'ї і школі підприємств та установ, допомагають вести педагогічну пропаганду серед населення, підвищувати педагогічну культуру батьків.

3. Форми роботи з батьками та їхній вплив на формування професійних інтересів дітей

Успіх сімейного виховання великою мірою залежить від педагогічної і професійної культури батьків, розуміння завдань комуністичного виховання та володіння методикою виховання. У місті проводиться велика робота, спрямована на підвищення психолого-педагогічної грамотності батьків, залучення їх до роботи школи та інших навчально-виховних закладів.

У системі педагогічної освіти батьків, яка склалася в місті, добре зарекомендували себе народні університети педагогічних знань, батьківські лекторії, тематичні конференції, загальношкільні і класні батьківські збори, школи для матерів, батьків; семінари; вечори запитань і відповідей дні відкритих дверей для батьків у школах; індивідуальна робота з батьками у формі бесід, консультацій, відвідування сім'ї тощо.

Ці форми педагогічного всеобучу батьків охоплюють різноманітні питання їх психолого-педагогічної освіти, але значне місце серед них надається озброєнню знаннями з питань підготовки дітей до трудової діяльності, до свідомого вибору професії.

Певного досвіду в передаванні педагогічних знань батькам і створенні єдиної системи вимог до дітей у школі та сім'ї набув народний університет педагогічних знань і педагогічного досвіду Центрально-Міського району, який функціонує з 1965 р. При університеті працює кілька факультетів, але один із них — факультет педагогічних знань для батьків — відвідує найбільше слухачів. Тепер він має 23 філіали при школах району, регулярно відвідують його понад три тисячі чоловік.

Робота із слухачами факультету проводиться диференційовано з урахуванням віку дітей. Виходячи з цього, заняття відбуваються в трьох секціях — для батьків, діти яких навчаються в I—III, IV—VII і VIII—X класах. Це забезпечує конкретизацію завдань батьків в галузі виховання і методики їх здійснення, урізноманітнює форми та методи, підвищує якість і ефективність занять на факультеті.

Важливі теми, які відбивають завдання та роль батьків у вихованні дітей, висвітлюються на лекційних і семінарських заняттях, де всебічно розглядаються питання про участь батьків у професійній орієнтації учнів.

Дедалі більше поширюються на факультеті так звані предметні семінари. Їх проводять учителі-предметники, які на матеріалі своєї дисципліни ознайомлюють слухачів з вимогами нових програм, з методикою виконання домашньої роботи, показують можливості сім'ї в питаннях виховання комуністичної моралі, свідомості, активності та самостійності, почуття відповідальності за доручену справу, орієнтації на робітничі професії тощо.

Серйозно підходять на факультеті до проведення диспутів, тематичних вечорів, усних журналів, конференцій для батьків. Наприклад, на конференції, яка відбулася в СШ № 1, директор школи і вчителька української мови та літератури в своїх доповідях на теми «Який ви батько?», «Яка ви мати?» глибоко проаналізували стан виховання в сім'ї, зокрема трудового

виховання, показали, як позиція батьків позначається на формуванні особистості дітей, на ставленні їх до колективу, людей праці, на виборі професії, мотивах вибору тощо. Обидві доповіді примусили багатьох замислитися, викликали багато запитань, на які здебільшого відповідали самі ж слухачі в своїх виступах, обмінюючись досвідом виховання власних дітей.

Серед інших форм профорієнтаційної роботи, в університеті досить широко використовуються виставки-конкурси учнівської творчості, відбувається обмін досвідом батьків з питань виявлення професійних уподобань і виховання стійкого інтересу до певних видів суспільної праці, демонструються й обговорюються кінофільми, література на професійну тематику; проводяться індивідуальні і групові консультації для батьків.

Керівники університету творчо підходять до організації навчального процесу. Навчальні плани і програми щороку переглядають, доповнюють і конкретизують, враховуючи склад слухачів, який щороку поновлюється. У цьому певною мірою допомагають методи науково-педагогічних досліджень: бесіди, спостереження, анкетування та інші.

Успіх університету забезпечується тим, що великий актив педагогів району проводить значну роботу серед батьків, залучаючи їх до навчання. Першими слухачами стають ті батьки, які допускають помилки в роботі з дітьми, мають певні труднощі в організації самостійної роботи з метою набування спеціальних знань з питань сімейного виховання.

Підвищилася ефективність такої поширеної форми педагогічної освіти батьків, як батьківські збори. Давно минув той час, коли вчитель був єдиним організатором зборів, на яких виступав доповідачем і співдоповідачем, повчав, рекомендував, наставляв та ін. Сьогодні у проведенні загальношкільних і класних зборів активну участь беруть батьки. Готуючись до зборів, вони, зокрема, відвідують уроки, вивчають домашні умови дітей, стосунки в сім'ї, стан та методику сімейного виховання. З цими матеріалами виступають на зборах, вносять цінні пропозиції та рекомендації окремим батькам, обмінюються досвідом роботи щодо допомоги дітям у навчанні, вихованні.

У багатьох школах міста на батьківських зборах обговорювалися такі питання: вивчення здібностей учнів молодшого шкільного віку (I—III кл.), виховання трудових навичок у сім'ї (II кл.); роль авторитету і прикладу батьків у трудовому вихованні дітей (III кл.); роль сімейних трудових традицій у вихованні школярів (V—VII кл.); вплив сім'ї на формування професійних інтересів у дітей (V—VII кл.); шляхи морально-психологічної підготовки до праці в сім'ї (VIII—X кл.), вибір професії — справа державна (VIII—X кл.); професія і покликання (VIII—X кл.); шляхи опанування професіями (VIII—X кл.) та інші.

У школах щомісяця четвертої суботи проводяться дні відкритих дверей для батьків. У цей день батьки мають можливість побувати на уроках, відвідати позакласні заходи, дістати в кабінеті профорієнтації консультації з питань, що їх цікавлять, та ін.

Майже в усіх школах створено постійний куточок для батьків, де є список рекомендованої літератури з актуальних питань профорієнтаційної роботи. Тут же — бібліотечка для батьків згідно з даним списком. Куточки регулярно поповнюються новою літературою. Читаючи їх, батьки знайомляться з різними питаннями виховання дітей у сім'ї.

Участь батьків у різноманітних формах підвищення психолого-педагогічної освіти сприяє зростанню їх активності в реалізації завдань трудового виховання. В особі батьків школа має надійного помічника в підготовці учнів до свідомого вибору професії. У тих школах, де робота з батьками проходить у певній системі та послідовності, вплив батьків на виховання професійних інтересів дітей та підготовку їх до практичної діяльності дає добрі результати. У СШ № 112, наприклад, аналіз даних про працевлаштування випускників показує, що 56% юнаків і дівчат після закінчення школи, продовжуючи сімейні трудові традиції, вибирають професії своїх батьків або інших членів сім'ї.

Проте чимало батьків ще не охоплено педагогічним всеобучем. У місті, наприклад, понад 300 тис. батьків, дідусів, бабусь, а тільки близько 15 тис. із них відвідує університети педагогічних знань. Під час проведення роботи серед населення (батьківські збо-

ри, лекторії, конференції, публікація матеріалів) окремі педагоги не завжди додержують педагогічного такту, що веде до непорозумінь між педагогом і батьками. Дає себе знати невідповідність деяких учителів до роботи з дорослими, погане знання закономірностей трудового виховання в сім'ї. Ще не всі педагоги навчають батьків раціонально використовувати вільний час двох вихідних для підвищення рівня педагогічних знань та проведення виховної роботи з дітьми. Ці та інші недоліки перешкоджають широкому залученню батьків до активної участі в розв'язанні проблем трудового виховання і професійної орієнтації учнівської молоді.

Переглянути зміст та методику організації педагогічної освіти батьків — першочергове і відповідальне завдання школи. Своєчасне і успішне вирішення цього завдання сприятиме вихованню юнаків і дівчат у дусі поваги та любові до праці, активного ставлення до вибору трудового шляху.

ВИРОБНИЦТВО І ПРОФОРІЄНТАЦІЯ

1. Зміст і форми роботи щодо пропаганди виробництв і працевлаштування учнів

Здійснення завдань трудового виховання, зокрема професійної орієнтації, значною мірою залежить від рівня пропаганди досягнень сучасного промислового і сільськогосподарського виробництва.

В умовах Криворіжжя склалася система роботи педагогічних колективів і трудящих промислових підприємств з метою пропаганди серед школярів масових робітничих професій відповідних галузей народногосподарства.

Вивчення стану цієї роботи на заводі «Криворіжсталь» ім. В. І. Леніна, рудниках ім. Дзержинського, ім. Леніна, ім. Фрунзе, Центральному гірничозбагачувальному комбінаті, Ленінському рудоремонтному заводі, тресті «Криворіжіндустрбуд» та багатьох інших дало нам можливість простежити за основними її напрямками і, виходячи з цього, скласти орієнтовну програму роботи виробничих колективів у справі підготовки учнівської молоді до трудової діяльності (див. стор. 98).

Цю програму виконують, враховуючи вікові особливості дітей. Учні молодшого шкільного віку ознайомлюють у доступних для них формах із найбільш поширеними професіями. Учні середнього шкільного віку вивчають основні галузі промисловості, їх професії, розширюють політехнічний світогляд. Уся ця робота має характер професійної пропаганди. Зміст роботи з учнями VIII—X класів має забезпечувати правильний вибір професійної діяльності.

У попередніх розділах ми докладно висвітлили роль таких форм роботи щодо пропаганди виробництв, як екскурсії учнів на виробництво, зустрічі з кращими представниками професій, створення і керівництво

гуртковою роботою в школі та ін. Ці форми, коли їх правильно застосовувати, мають велику виховну силу.

Останнім часом роботу щодо розвитку нахилів та здібностей учнів почали переносити безпосередньо на виробництво. На багатьох з них учні проходять трудове навчання за програмами трудових політехнічних практикумів, беруть участь у виробничих екскурсіях.

Адміністрація і громадськість Ленінського рудоремонтного заводу важливої ролі у пропаганді виробництва надають правильній організації виробничого навчання. У цехах заводу створено всі умови для опанування нової техніки та технології, передових методів праці. З цією метою для роботи з учнями виділені висококваліфіковані робітники, інженерно-технічні працівники, які щедро діляться із школярами своїм досвідом та знаннями.

ОРІЄНТОВНА ПРОГРАМА

роботи колективу промислового підприємства в справі підготовки учнівської молоді до трудової діяльності

1. Організація наставництва над учнівською молоддю. Визначення і впровадження організаційних форм наставництва (колективне, індивідуальне). Добір наставників, ознайомлення їх із завданнями, функціями, правами та обов'язками, методами наставництва. Зв'язок наставника з сім'єю вихованця. Організація навчання наставників, підвищення їхньої педагогічної культури. Озброєння наставників уміннями і навичками самостійної роботи по підвищенню рівня педагогічних знань.

2. Ознайомлення школярів молодшого і середнього шкільного віку з історією підприємства, його роллю в народному господарстві. Відвідування музею підприємства. Зустріч із ветеранами праці, передовиками виробництва, керівниками громадських організацій, дирекцією заводу. Ознайомлення учнів з умовами праці, побуту, навчання та відпочинку трудящих.

3. Ознайомлення учнів середнього шкільного віку і старшокласників з провідними професіями підприємств. Інформація про розвиток основних галузей виробництва. Зустріч із представниками професій цих виробництв, вимоги до даної професії тепер і в майбутньому. Значення цих професій. Якості і здібності, необхідні, щоб їх освоїти, можливі труднощі при цьому.

4. Ознайомлення учнів з перспективами розвитку підприємства у десятій п'ятирічці, державним планом, соціалістичними зобов'язаннями, планом соціального розвитку колективу, шляхами забезпечення виробництва висококваліфікованими кадрами.

5. Допомога школам у створенні навчально-матеріальної бази трудового навчання і виховання. Створення навчальних цехів на

підприємстві, міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, шкільних майстерень і кабінетів. Організація гуртків технічної творчості, виставок, залів і музеїв трудової слави, клубів за професіями.

6. Відвідування кабінету профорієнтації підприємства. Ознайомлення з професіями підприємства, потребою в них та шляхами підготовки кадрів. Проведення консультацій з питань вибору професій. Бесіди з представниками професій.

7. Екскурсії в цехи, на дільниці підприємства. Ознайомлення школярів з технологією виробництва, технікою, робочими місцями, умовами праці. Зустрічі з представниками різних професій. Відвідування дільниць, цехів, де працюють батьки учнів, випускники школи.

8. Зустріч учнів-комсомольців з комсомольським активом заводу, рудника. Обговорення і вироблення спільних соціалістичних зобов'язань, ознайомлення з участю молодих робітників, випускників загальноосвітніх шкіл в раціоналізаторській і винахідницькій роботі, у підвищенні своєї кваліфікації, загальноосвітнього рівня. Організація праці робітничої молоді, побутові умови, розвиток спорту, художньої самодіяльності.

9. Організація змагання між учнівськими і виробничими колективами. Розробка умов змагання, укладання угод на змагання, забезпечення їх гласності. Спільні справи шкільних і трудових колективів (всесоюзні ленінські суботники, недільники по благоустрою території шкіл і підприємств).

Звіти учнівських колективів перед виробничниками.

Залучення в період літніх канікул учнів десятих класів до роботи на виробництві або до виконання замовлень підприємства.

10. Вивчення наставниками професійних інтересів учнів. Бесіди, спостереження, анкетне опитування, залучення до суспільно корисної діяльності — важливі методи вивчення здібностей учнів, їх професійних нахилів і намірів. Використовування наставниками інформації про учнів для підвищення ефективності профорієнтаційної роботи.

11. Організація шкіл, клубів для учнівської молоді безпосередньо на виробництві відповідно до їх інтересів. Залучення інженерно-технічних працівників, висококваліфікованих робітників підприємств до керівництва роботою клубів, творчих об'єднань учнів для поглибленого вивчення технології виробництва, робітничих спеціальностей.

Визначення мети, змісту та програми клубів. Методика і форми занять.

12. Участь наставників у проведенні конкурсів, виставок технічної творчості серед учнів VIII—X класів.

Визначення тематики виставок, конкурсів, організація змагань за звання кращого за певною професією. Огляд учнівських робіт з раціоналізації і винахідництва, відзначення переможців. Залучення обдарованих учнів до раціоналізаторської роботи на виробництві.

13. Участь виробничого колективу в обладнанні і роботі кабінетів профорієнтації шкіл, розташованих у районі підприємства. Добір матеріалів про основні галузі даного виробництва, складання характеристики підприємства, довідкових матеріалів про провідні професії та спеціальності.

Організація пересувних тематичних вітрин і стендів. Інформація педагогічних колективів про потреби в кадрах різних професій. Ознайомлення учнів з паспортами професій.

14. Робота з батьками учнів підшефних шкіл. Роль династій у виховуванні поваги до професій батьків. Пропаганда досвіду сімей, де передається любов до робітничих професій. Підвищення вимог до батьків, які байдуже ставляться до виховання дітей, ухиляються від праці. Форми залучення батьків до профорієнтації, зміст цієї роботи.

15. Працевлаштування випускників шкіл. Визначення професійної придатності, забезпечення діяльності лабораторії профвідбору. Робота громадського відділу кадрів, урочисті заходи на честь вступу до робітничої сім'ї. Визначення робочого місця, навчання професії.

Учні СШ № 71 вже понад 10 років проходять на цьому заводі виробниче навчання. Вони опановують професії слюсаря, фрезерувальника, токаря та інші. Багато з них пройшли виробниче навчання, глибоко ознайомилися з виробництвом, назавжди вибрали для себе одну з робітничих професій.

Тільки минулого року 20 випускників пішли працювати на завод, який для них став своїм, рідним.

У процесі виробничого навчання підприємство залучає учнів до продуктивної праці, зокрема виконувати виробничі замовлення.

На підприємствах м. Кривого Рога добре зарекомендували себе школи, клуби, об'єднання для вивчення робітничих професій, програма і зміст роботи яких поглиблюють інтерес до виробничих професій і всебічно ознайомлюють з ними.

Заслуговує на увагу досвід співробітництва школи № 22 із своїми шефами — колективом шахтопрохідницького управління № 3 комбінату «Кривбасшахтопроходка». Шахтопрохідники підтримують тісний зв'язок із школою, допомагають їй обладнати кабінети, лабораторії, майстерні, здійснюють наставництво над значною частиною учнів. Для школярів створено школу шахтопрохідницької справи, на заняттях якої вони вивчають особливості ведення шахтопрохідницьких робіт, основних професій підприємства, проводяться екскурсії на виробництво. Молоді шахтопрохідники вважають за честь працювати виробничими вожатими в класах. Кожен піонерський клас цієї школи має свого виробничого вожатого. Шефи ознайомлюють піонерів з героїч-

ними буднями робітників, виховують у дітей кращі риси сучасного робітника.

Для багатьох учнів цієї школи певну роль у пропаганді гірничих професій відіграє школа молодого гірника, яка створена з ініціативи викладачів Криворізького гірничорудного інституту і працює при ньому. Школою охоплено понад 60 учнів IX—X класів. Щомісяця учні збираються на свої заняття, де знайомляться з музеєм інституту, слухають лекції про організацію шахтової справи, про механізацію та автоматизацію гірничих робіт, специфіку гірничих професій тощо.

Наприкінці навчального року викладачі проводять співбесіди із слухачами, в процесі яких виявляють, як сформувався інтерес учнів до певних професій, як проявляється готовність продовжувати навчання для освоєння професій гірника. Час показав, що майже всі випускники цієї школи продовжують навчатися в професійно-технічних училищах, гірничих технікумах, гірничорудному інституті, де стають кваліфікованими майстрами гірничої справи.

Серед великої кількості форм пропаганди виробництва та їх професій важливе місце займають тематичні вечори, які проводяться у школах, на підприємствах та в установах, палацах культури. Цікаво проходять такі вечори в Палаці культури металургів. Тут молодь уважно слухає своїх наставників, які розповідають про обов'язки робітника і робітничу честь, про трудову доблесть. Тематичний вечір «Майстер, наставник, друг», що успішно пройшов у Палаці культури був присвячений найрізноманітнішим робітничим професіям флагмана радянської металургії — заводу «Криворіжсталь». Бесіда старших із випускниками середніх шкіл була щирою і відвертою. Під час цієї бесіди були підбиті підсумки багаторічної роботи з підготовки молоді до самостійного життя, після неї збільшилося число заяв від юнаків і дівчат з проханням прийняти їх до лав робітничого класу.

На багатьох підприємствах добре зарекомендували себе тижні школи, під час яких здійснюється система заходів з трудового виховання учнів. На шахті «Гвардійська» для учнів СШ № 37 щодня для цього тижневика проводились такі заходи:

Понеділок

1. Урочисте відкриття тижня школи на шахті.
2. Об'єднані збори комсомольських організацій СШ № 37 і шахти на тему «Про честь робітничу і учнівську».

Вівторок

1. Виставка дитячої творчості, учнівських зошитів, щоденників.
2. Випуск газети «Голос школи».
3. Екскурсія до кабінету профорієнтації.

Середа

1. Ранок на тему «Чи можна жити і працювати на «трійку?»»
2. Лекція для робітників на тему «Трудове виховання в сім'ї».

Четвер

1. Комсомольські збори в десятих класах з участю наставників «Сто доріг — одна твоя».
2. Лекція для робітників на тему. «Особистий приклад батька у вихованні дітей».
3. Екскурсія учнів ІХ—Х класів на шахту.

П'ятниця

1. Зустріч учнів восьмих класів з передовиками виробництва.
2. Екскурсія по місту за участю шефів.
3. Виставка-продаж книжок про професію.

Субота

1. Підбивання підсумків змагання на кращу дільницю і кращий клас. Вручення нагород.
2. Випуск радіогазети на тему «Спасибі, Партіє, за наше щасливе дитинство».
3. Вечір трудової слави на тему «Батьківщина любить тих, чия праця для всіх».

Серед молоді міста з усіх тематичних вечорів, які організовуються і проводяться в палацах культури, найбільшою популярністю користуються вечори трудової слави. Вони стали важливою формою пропаганди досягнень передовиків виробництва, трудових колективів. У центрі таких масових заходів є образ сучасного робітника, його натхненна праця, авангардна роль у будівництві комуністичного суспільства.

Успіх вечора трудової слави зумовлюється насамперед творчим підходом до його організації. Такі вечори проводять у формі спектаклів, і вони залишають

у серцях присутніх емоційне піднесення, почуття схвилюваності, прагнення працювати завтра краще, ніж сьогодні.

Саме так розуміють завдання таких вечорів культурмійці Палаців культури Центрального, Південного та Інгулецького гірничозбагачувальних комбінатів, рудників ім. В. І. Леніна, ім. XX партз'їзду, ім. Дзержинського, коксохімічного заводу та інших. Тематика вечорів має актуальний характер, це здебільшого вечори-портрети, вечори трудових династій, вечори-вшановування, які розповідають про майстрів своїх професій, про новаторів і передовиків виробництва, про успіхи бригад комуністичної праці, вечори-зустрічі трьох поколінь. Все те, що хвилює робітничі колективи, — успіхи у соціалістичному змаганні, встановлення рекорду, колективна подія, стає темою вечора. Реалізація її залежить від багатьох факторів, але головний із них — тісний зв'язок палацу культури з підприємством, громадськими організаціями.

Досвід показує, що тематичний вечір буде змістовнішим і цікавішим тоді, коли в його організації та проведенні беруть участь партком, комітети профспілки і комсомолу, робітники-активісти. Їх участь допомагає правильному вибору теми, забезпеченню ідейності масового заходу.

У процесі підготовки сценарію культурмійці Палацу культури Південного гірничозбагачувального комбінату відвідують цехи, звідки черпають потрібну інформацію. Розповідаючи із сцени про кращого виробничника, вони прагнуть показати не тільки факт трудового успіху, а й духовну красу людини. При Палаці створений і активно працює клуб спадкоємців трудової слави «Робітнича зміна», в якому шкільна молодь і молоді робітники вивчають героїчний шлях робітників старших поколінь, вчать бути вірними традиціям робітничого класу.

Проведення вечорів трудової слави має неабияке значення для виховання молоді. Ось чому на таких вечорах, поруч з ветеранами праці, прославленими майстрами виробництва, широко представлена юнь — учні професійно-технічних училищ, старшокласники.

Вечір трудової слави — це цікава форма наочної пропаганди робітничих професій, своєрідна профорієн-

тація. Крім того, для старшокласників, які побували на таких вечорах, організуються екскурсії на підприємства, до робочих місць передовиків, новаторів, переможців соціалістичного змагання. Вечір трудової слави... Як на свято йдуть до клубу Центрального гірничозбагачувального комбінату «Робітнича гордість» старшокласники. Ось один із фрагментів вечора, що був присвячений людям праці, героям нашого часу.

«На святково прикрашеній сцені Палацу культури комбінату — переможці соціалістичного змагання. Під звуки урочистого маршу та оплески присутніх група передовиків виробництва вносить перехідні Червоні прапори. Оплесками зустрічає переповнений зал повідомлення про результати трудового змагання, колективне досягнення в соціалістичному змаганні «Кращий за професією».

Директор комбінату оголошує підсумки соціалістичного змагання між цехами, змінами, комсомольсько-молодіжними бригадами, дільницями. Перехідні Червоні прапори одержують колективи фабрики огрудкування, відділу технічного контролю комбінату, комсомольсько-молодіжні колективи екіпажу бурового верстата СБШ-250 № 86, зміна слюсарів по ремонту тепловозів і служба зв'язку, централізації та блокування залізничного цеху, служба контрольно-вимірювальних приладів центральної лабораторії та ін.

Своїх батьків, старших братів, сестер із захопленням вітають піонери. Учасники художньої самодіяльності виконують улюблені твори «винуватців» свята.

Потім зачитуються тексти телеграм колегій Міністерств чорної металургії СРСР і УРСР та президій союзного і республіканського комітетів профспілок, друзів у змаганні з інших гірничозбагачувальних комбінатів. Присутні щиро вітають переможців соціалістичного змагання.

Зі сцени знову лине пісня. Її змінює запальний танок самодіяльного ансамблю танцю «Гірник», читають свої вірші молоді поети-робітники».

Вечір закінчився. Але враження від нього ще довго хвилюватиме людей: він переповнив юні серця глибокою повагою до людей праці, гордістю за своїх батьків і старших товаришів, сприяв зміцненню інтересу до опанування професій гірника.

На багатьох підприємствах Кривбасу такі заходи не проходять без участі старшокласників.

У колективі ордена Трудового Червоного Прапора рудоуправління ім. Дзержинського під час традиційних свят особливе піднесення: адже кожного цікавить, яка вона — гірницька зміна. До Палацу культури на традиційні робітничі свята прибувають передовики і новатори виробництва, ударники комуністичної праці, представники адміністрації, партійної, профспілкової і комсомольської організацій підприємства. Молоде покоління палко вітає директор рудника. Він розповідає молоді про трудові досягнення колективу, закликає примножувати їх. Випускників вітають кращі люди колективу, дають їм мудрі поради і настанови.

При багатьох палацах і будинках культури міста створено сімейні клуби вихідного дня, в яких пропагують виробництва і професії. Клубну роботу організують ради, до яких входять робітники, службовці, педагоги, учнівський актив. Клуби вихідного дня стали дійовою формою виховання учнівської молоді на прикладах життя та діяльності старшого покоління, педагогізації населення. Для прикладу наведемо один із заходів клубу вихідного дня, що працює при Палаці культури рудника ім. В. І. Леніна. Його присвятили темі «Онуки про бабусь і дідусів». Ідея передавання естафети добрих справ від старшого покоління до наймолодшого була провідною на цьому вечорі. Щирим і невимушеним словом жовтенята і піонери розповідали про трудові і бойові дороги своїх бабусь і дідусів, запевняли, що будуть вірні їхній справі. На цьому ж засіданні ветерани праці поділились досвідом виховання онуків і заслухали поради педагогів, як організувати ідейно-політичне, моральне та трудове виховання в сім'ї.

На наступних засіданнях клубу вшановували передовиків шахтарської справи, йшла мова про організацію дозвілля дітей, розглядалися проблеми правового і трудового виховання та інші теми. У центрі постійної уваги засідань клубу — масові спортивні змагання дітей, демонстрація досягнень технічно-прикладних гуртків, концертні звіти дитячих ансамблів та інших учасників художньої самодіяльності. Спільний клуб дітей і дорослих витримав випробування часом і здобув право

на існування серед інших форм політичної та культурно-освітньої роботи з населенням.

Особливо ефективно впливає на шкільну молодь щодо пропаганди виробництв молодіжна преса. Під час створювання піонерських та комсомольських газет враховують вікові особливості читачів, їх життєвий досвід, потреби даного економічного району в кадрах тощо.

Ми назвали тільки деякі форми пропаганди масових професій. На жаль, є деякий розрив у роботі громадських організацій підприємств і культурно-освітніх закладів. Для останніх ще характерна епізодичність у проведенні цієї роботи, що пояснюється їх відірваністю від виробництва. Через те часто в заходах культурних закладів спостерігається декларативність і парадність. Такі традиційні заходи, як вечори повноліття, посвячення в робітники інколи проводяться трафаретно, шаблонно рік у рік за одним і тим самим сценарієм, що не сприяє розвиткові інтересу до робітничих професій.

Деякі громадські організації, адміністрація окремих підприємств неправильно розуміють вимогу до всебічної характеристики професій.

Як відомо, професійна інформація, яку проводить підприємство, серед багатьох питань повинна висвітлювати і умови праці, характерні труднощі, що виникають у робітників даної професії. Проте окремі відділи кадрів і керівники підприємств всемірно наголошують на труднощах в опануванні професії, акцентують увагу тільки на буденності в роботі, відкидають романтизм і інтелектуалізм у діяльності спеціалістів робітничих професій. Це відштовхує молодь від професій, сприяє виробленню негативних мотивів вибору трудової діяльності.

На деяких підприємствах ще мало уваги приділяють пропаганді радянського способу життя, ролі робітничого класу в побудові комуністичного суспільства.

Все це накладає обов'язок на керівників підприємств, партійні, профспілкові і комсомольські організації більше дбати про трудове виховання серед молоді, удосконалювати всю систему роботи в пропагуванні значення робітничого звання.